

CZU: 37.017:374.71:116

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7405383>

DEVENIREA: ÎN CĂUTAREA UNEI CONCEPȚII AUTOHTONE ASUPRA EDUCAȚIEI

Liliana POSTĂN

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

În această lucrare realizăm o analiză lexical-morfologică, filosofică și epistemologică a termenului *Devenire*. Complexitatea și profunzimea acestui cuvânt îl plasează în categoria conceptelor și poate fi generalizat pentru a exprima specificul pedagogiei românești. Realizăm o conexiune a termenului *Devenire* și a conceptului specific german de *Bildung*. Facem trimitere la abordările logico-semantice ale verbelor românești, în special ale verbelor *deveniri*, specificând că „Domine Deus” este finalitatea (de)venirii noastre, precum și la ideile filosofice ale lui Constantin Noica privind modelul ontologic al *devenirii* noastre. O infrastructură educațională dezvoltată, un nivel înalt al competenței de a învăța să înveți, motivația învățării – împreună sau prin combinații funcționale, contribuie la sustenabilitatea învățării pe parcursul vieții, expresie funcțională a *Devenirii*.

Cuvinte-cheie: devenire, educație, bildung, concept, învățare pe parcursul vieții.

BECOMING: IN SEARCH OF AN INDIGENOUS CONCEPT ON EDUCATION

In this work, we carry out a lexical-morphological, philosophical and epistemological analysis of the term *Becoming*. The complexity and depth of this word places it in the category of concepts. It can be generalized to express the specifics of Romanian pedagogy. We make a connection of the term *Becoming* and the specific German concept of *Bildung*. We refer to the logical-semantic approaches of Romanian verbs, especially the verbs of becoming. Specifying that, "Domine Deus" is the finality (of) our coming, we make a connection to the philosophical ideas of Constantin Noica regarding the ontological model of our becoming. A developed educational infrastructure, a high level of competence to learn to learn, motivation to learn – together or through functional combinations, contribute to the sustainability of lifelong learning, a functional expression of *Becoming*.

Keywords: becoming, education, bildung, concept, lifelong learning.

Introducere

Demersul investigativ al acestei lucrări va urma trei linii conceptuale: lexical morfologică, filosofică și epistemologică. Conceptul-cheie al lucrării îl constituie *devenirea omului prin educație*.

În condițiile concurenței și convergenței globaliste, educația tinde spre uniformizare. Cadrul European de Referință al Competențelor Cheie pentru Învățarea pe tot parcursul vieții, Standardele și Instrucțiunile Europene pentru Asigurarea Calității, Cadrul European al Calificărilor recomandă principii unice pentru sistemele naționale ale educației.

În lucrarea sa „Educația. Iubire, edificare, desăvârșire”, Constantin Cuceș menționează: „În calitate de activitate finalistă, educația presupune orientarea persoanei către un scop, drumul fiind presărat cu mulți „marcatori” și „modelatori” valorici. Ca să fim și să evoluăm, avem nevoie de un reper, de un ghidaj. Până a ajunge să ne orientăm de unii singuri, ne lăsăm purtați de o alteritate, fiind modelați în concordanță cu un referențial exterior. Simultan cu influența primită, suntem atenți și la tiparele ce ne sunt puse în față. Căutăm modelul înafară, dând sens și consistență interiorului nostru. Pentru a ajunge la noi, trecem prin (pe la) alții. Nu suntem siguri dacă suntem pe drumul cel bun decât interogând și pe cei din jur, punând la treabă și „ochii” celorlalți” [3, p.30-31].

Interpretarea deductiv-inductivă a proceselor politice, conceptuale și metodologice în domeniul educației pun în valoare experiențele, perspectivele și modelele locale – inedite și relevante în context național. „În fond, ce este un model formativ? Modelul de acest tip este o „zare” ideatică, o chemare normativă ce ne spune cum trebuie să devenim, unde trebuie să ajungem. Modelul poate fi atât o construcție ideatică, abstractă, cuprinzând imperative și valori (mai mult sau mai puțin utopice, vezi „idealul educativ” din legea educației), dar se poate identifica și în concretețea unui mod de a fi, de a gândi, de a deveni, propriu unui semen – care este sau a fost” [3, p.30-31].

Pedagogia este de asemenea un model, care a evoluat într-o perspectivă diacronică de la acțiunea de a însoți, conduce spre știință și artă a educației.

Paideia este un model educațional, din Grecia antică, care, spre deosebire de modelul pedagogic, a evoluat spre dimensiunea metaforică a educației.

Modelul pedagogic crengian asupra posibilității educației copiilor e atotcuprinzător, depășind cadrul teoriei pedagogice și al metodicii educației și înglobându-și probleme sociale, precum și aspecte organizatorice ale învățământului, inclusiv crearea condițiilor materiale necesare desfășurării sale normale [10].

Printre modelele mai recente, cu o arie de aplicabilitate mai redusă, menționăm Bildungul – un model specific al pedagogiei germane.

Abordarea bazată pe competențe, în educația modernă, angajează pedagogic cinci scopuri generale, definite în termeni de competențe psihologice – a învăța: a) să cunoști; b) să faci; c) să trăiești alături de alții; d) să fii; e) să devii (în perspectiva educației permanente și a autoeducației). Acest supramodel, susținut de majoritatea sistemelor naționale de învățământ și educație, este puternic alimentat de rațiuni economice, dar flexibil pentru nișe și accente educaționale, identificate pe linia sa structurală. De exemplu, „paradigma andragogică de formare, orientată în special spre adulți, încheie un ciclu de maturare a societăților și economiilor secolului XX și sprijină vigoarea, dar și fragilitatea noului secol, marcat prin senectute demografică. Dimensiunea valorică, plasată în partea de jos a demersului educațional pentagonal: 1) a ști, 2) a ști să faci, 3) a ști să fii; a ști să fii împreună cu..., 5) a ști să devii, pare un punct de pornire, pentru valorizarea și valorificarea respectului knowles-ian pentru adult. După Knowles, adulții sunt autonomi, orientați spre sine, dispun de experiență de viață și cunoștințe, sunt orientați spre scopuri și activități relevante, sunt practici, au nevoie de a fi tratați cu respect (*apud* Dumitru Al. Ion, Iordache Marcel, 2002). Într-o logică geometrică (Piramida Maslow), menționăm că, în procesul de maturizare, omul tinde spre autodeterminare, autoîmplinire, spre înțelegerea lumii din jur, crearea unui sens și a unei structuri a experienței, proces care durează diferit de la om la om.

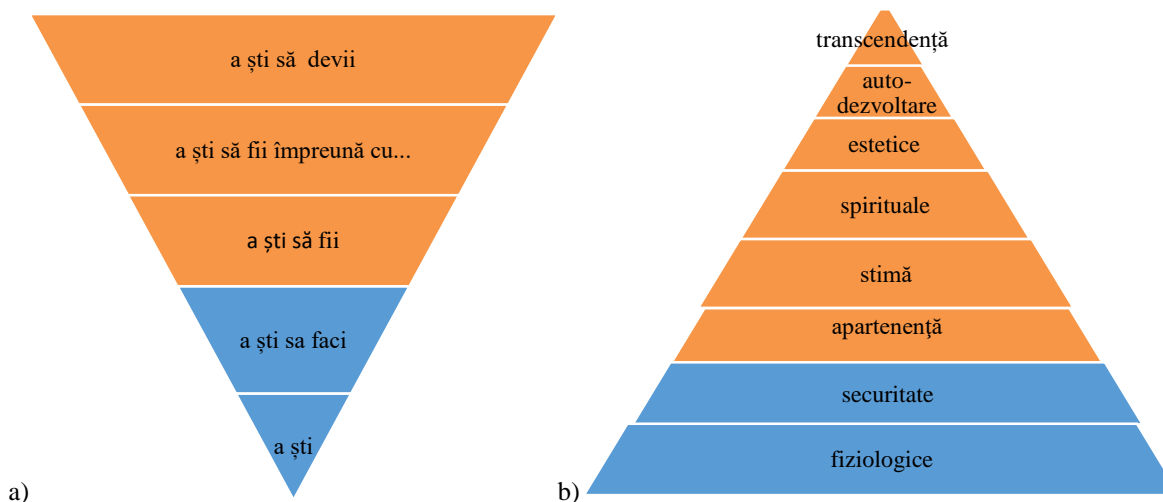

Fig.1. (a) Piramida competențelor; (b) Piramida nevoilor.

Autodezvoltarea, caracteristică vârstelor adulte, este determinată de categoria subiectivității, adică de posibilitatea dezvoltării, bazată pe activitatea internă a persoanei, pe structura sa valorică.

Mișcarea ascendentă a omului spre sine, sprijinită de resursele de învățare, depinde de suportul valoric de la care pornește el; or, acesta poate fi conservator sau liberal, cu preponderență personală sau socială [10].

În tabelul de mai jos structurăm cele 8 niveluri ale modelului personalității (MBTI) (Katherine Cook Briggs, Isabel Briggs Myers) și serviciile sau produsele specifice, cu accent pe cele de învățare și educaționale:

Tabel

Opt niveluri ale modelului personalității și serviciile sau produsele specifice

1.	Nevoi fiziologice , acele necesități de care fiecare se lovește într-o manieră inerentă și constantă, datorită naturii umane, specifice pentru prezervarea sau continuarea existenței.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: locuințele, produsele alimentare, aparatele de aer condiționat, scaunele, centralele termice, sobele, dușurile, îmbrăcămintea.
----	---	---

2.	Nevoi de securitate / siguranță / certitudine, care sunt circumscrise normelor sociale și ale civilizației pentru a avea la dispoziție o serie de resurse necesare pentru continuarea unei activități în ceea ce privește rolul pe care un individ îl îndeplinește funcțional în cadrul unei societăți. Aceste nevoi includ securitatea care provine din situația financiară / materială, securitatea unui mediu care să prezerve sănătatea și să prevină îmbolnăvirea sau vătămarea fizică, securitatea unui mediu de familie, asigurarea proprietății, a resurselor de diferite tipuri și a moralității ca și componentă psihosocială a mediului din care individul face parte.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: asigurările, creditele, armele, serviciile matrimoniale, serviciile de pază și securitate.
3.	Nevoi de socializare , de apartenență comunitară, de comunicare, de apropiere psihologică de alți semeni, de familie cu scopul de intimitate sufletească și sexuală, nevoi de afecțiune.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: localuri publice, evenimente sociale/de networking, comunitățile virtuale, forumurile, locurile de muncă.
4.	Nevoi care țin de stima de sine , imaginea de sine, respectul de sine, încrederea, respectul, fie necondiționat, fie construit și / sau recunoscut / conferit de ceilalți pe baza realizărilor care sunt acceptate, prețuite, apreciate pe plan social în mediul în care individul își desfășoară activitatea.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: consilierea psihologică, îmbrăcămintea personalizată, accesoriile, emisiunile / producțiile mass-media, educația.
5.	Nevoi cognitive , care țin de necesitatea de a înțelege lumea din jur, de a crea un sens și o structură experienței. Oamenii au nevoie de educație, fie că aceasta vine din familie, de la o instituție sau din autoeducație. Oamenii au nevoie să exploreze, să cunoască, să afle.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: educația publică preuniversitară, studii universitare și postuniversitare, cărți, traininguri, cursuri, seminarii, workshopuri, audiobook-uri, documentare.
6.	Nevoi estetice , care țin de a avea parte de frumusețe fizică în jur, încăperi amenajate și decorate plăcut, peisaje atrăgătoare și look echilibrat. Oamenii au nevoie să observe frumusețe în jur, deoarece aceasta le creează o stare plăcută, confort și motivație de a munci. Adeseori, atunci când nu pot obține anumite nevoi care țin de stima de sine, caută să obțină mai întâi nevoile estetice, pe care să le substituie astfel celor de stimă de sine sau chiar celor de transcendență.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: arta, serviciile și produsele cosmetice și de înfrumusețare, decorațiuni interioare și exterioare, grădinarit, văruit, parchetul, gresia, faianța.
7.	Nevoi care țin de autodezvoltare , creștere, împlinire, fericire, depășire, evoluție psihologică, atingerea anumitor standarde / obiective care să asigure diferențierea, unicitatea și superioritatea individului în raport cu ceilalți.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: autoînvățarea, lectura, coachingul, mentoring-ul, consilierea psihologică, taberele de creație, programele pentru dezvoltare personală.
8.	Nevoi de transcendență , care corespund nevoilor de contribuție din vârful piramidei lui Robbins și nevoilor de misiune din vârful piramidei lui Dilts. Oamenii au nevoie să contribuie la reușita altora, la dezvoltarea unei comunități bazate pe interese comune. Oamenii simt nevoia să lase ceva în urmă prin munca lor, cunoștințele lor sau banii lor.	Exemple de servicii sau produse care se adresează acestei categorii de necesități: fondurile de administrare pentru caritate, serviciile de microcreditare, programele de serviciu comunitar / în folosul societății, programele de voluntariat, solidaritate.

Modelul sugerează natura spirituală, în devenire, a personalității până la nivelul transcendent, reperat pe valori sociale, iar traiectoria devenirii personalității este una a spiritualității, a misiunii, a scopului suprem, care călăuzește individul la un nivel transcendent. Întrebarea fundamentală pentru acest nivel este „cu ce scop (suprem)??”, urmând să surprindă ce transcende dincolo de toate nivelurile anterioare.

Devenirea spirituală este uni- și pluridimensională: estetică, teologică, filosofică, filantropică, intelectuală, etnică.

Analiză lexical-morfologică, filosofică și epistemologică a termenului *Devenire*

Cuvântul *Devenire* are semnificații profunde și variate, care pot contura un model pedagogic autohton. Substantivul feminin *devenire* semnifică acțiunea de a deveni; schimbare, transformare progresivă a lucrurilor [9]. Indică direcție – spre și finalitatea exprimată prin *venire, destinație, ajungere*.

Întrebările care pot fi puse în acest moment sunt: Unde? Cum? Constantin Noica oferă direcția devenirii întru ființă, Constantin Brâncuși propune divina triadă a devenirii: „Coloana fără sfârșit“, „Poarta sărutului“ și „Masa tăcerii“.

„Domine Deus” este finalitatea (de)venirii noastre. Educația ca resursă laică de îmbinare a spiritualității, culturii, cunoașterii, producerii, socializării ne ghidează pe calea acestei devenirii, „ancorând” acest proces, pe cât este posibil, în contexte existențiale *hic et nunc* și conferindu-le un caracter teleologic, iar mai recent un caracter operațional-rezultativ, în termeni de produse și rezultate ale învățării.

Etologul Dorian Furtună presupune în cartea sa „Iluzia Fericirii” (2020) că „există un instinct identitar, adică o necesitate evolutivă pentru afirmarea eului, și această necesitate zace în orice om; de împlinirea acestei necesități (a acestui instinct) depinde gradul de împlinire existențială a individului. Simțim că trăim cu rost în măsura în care ne-am manifestat individualitatea, în măsura în care eul nostru s-a impus social, profesional, creativ” [4].

„Esențele lucrurilor și ființelor ne sunt date prin cuvinte. Iată de ce, apropo, limba niciodată nu greșește! Multe cuvinte însă redau două și mai multe sensuri. Pentru a exprima/opera raporturile fundamentale ale lucrurilor/ființelor, deci pentru a le defini, sunt utilizați termeni – cuvinte având un singur sens de operare într-un context concret de cunoaștere-cercetare. Fiecare sens fiind redat printr-un anumit termen, problema în educație, ca și în orice alt domeniu universal de activitate umană, și anume datorită/ din cauza universalității activității este că sunt folosite varietăți de termeni” [8].

Verbele devenirii sunt verbe procesuale, caracterizate de semele (+ dinamic), (+ schimbare), (– control). Matricea semantică a verbelor eventive conține „verbul-operator” (denumit predicat atomic *a deveni*, care poate fi completat pe axa sinonimiei sintagmatică de verbele *a fi, a se transforma, a se face*. Verbul *a deveni* face parte din categoria evenimentelor care indică starea rezultativă în care intră subiectul, evidențiază un proces dinamic-evolutiv:

- „dezvoltare”, în două direcții (+/-) „dezvoltare în sens pozitiv” și „involuție”, exprimând o relație de antonimie complementară;
- „devenire”, sub două aspecte: „devenire absolută” și „devenire relativă” [6].

Linia conceptuală lexical-etimologică a demersului investigativ al acestui text poate fi dezvoltată prin prisma studiului logico-semantic al verbelor românești. „O analiză detaliată a unui singur aspect al derivării cu prefixe oferă date importante cu privire la organizarea, în plan intern, a unui procedeu fundamental în formarea cuvintelor, dovedit, de altfel, ca un domeniu pe cât de sinuos, pe atât de fascinant” [6, p.1]. Raporturile categoriale între afixe și baze și valențele semantice influențate de operațiile lingvistice, exprimate prin modelul asociativ-stratificat de analiză a formării cuvintelor, sunt elemente sui-generis ale devenirii, dar și de analiză a procesului dinamic-evolutiv al devenirii [apud 2].

Analiza asociativ-stratificată poate fi aplicată pentru analiza termenilor utilizați în diferite țări pentru a dezvolta strategii educaționale specifice și inedite, precum este cazul termenului *Bildung*, devenit un concept specific al pedagogiei germane. Acesta se afirmă la sfârșitul secolului al XIX-lea, având un sens greu de tradus în alte limbi, presupunând: procesul psihologic al formării; modalitățile didactice de realizare ca act de învățare; produsul sociocultural – personalitatea educatului, care este și scop, și mijloc al educației; opțiunile deschise spre perfecționare, libertate, fericire, autoperfecționare. Prin raportare la modelul de *Bildung*, educația poate fi definită în sens larg ca activitate de formare centrată pe gândirea reflexivă și pe acțiunea eficientă în plan individual și social, care reprezintă „în mod clar mai mult decât achiziția de informații și prelucrarea cunoștințelor” [5].

Termenul *Bildung* a căpătat acest sens de „maximă extindere și profunzime” (Lilia Lupașcu, 2017) asumat și cu intenționalitate. Precum germanicii descoperă originile istorice ale conceptului de *Bildung* în antichitate, în paideia cultivată în Grecia și în tradiția educației religioase a omului în conformitate cu natura perfectă, creată de Dumnezeu, termenul *Devenire* poate deveni o concepție pedagogică la români.

Constantin Noica în lucrările sale „Sentimentul românesc al ființei” (1978), „Devenirea întru ființă” (1981) abordează modelul ontologic al devenirii noastre. Noica afirmă că „românii au un sentiment al ființei, o simțire a ființei ce nu e de găsit la alte comunități. Acest fel propriu de a simți ființa se manifestă, împreună cu întreaga vastitate a comunității românești, la nivelul limbii. Limba este locul unde simțirea, care nu este altceva decât gândirea difuză a unei națiuni, adică sentimentul neridicat încă la limpezimea conceptului, iese la iveală”. Noica analizează prepoziția *întru* ca „un sistem de filosofie” [8, p.41].

„Prepoziția *întru* echivalează cu o întrebare, a cărei iscusință interogativă depinde mai degrabă de lucrurile vizate. Lucrurile dăruiesc întrebării o diversitate de evenimente pe care întrebarea le poate declanșa. Aceste evenimente, numite și funcții, sunt în număr de șase, fiecare în parte constituind un mod de a clinti, de a disloca realitatea. Ele sunt: 1) suspendarea realității, 2) dublarea realității prin oglindirea ei, 3) negarea realității, 4) organizarea nedeterminării realității, 5) instituirea realității și 6) redresarea realității ca sporire a ei. Aceste șase funcții sunt exemplificate de filosof prin șase modulații ale verbului a fi: 1) n-a fost să fie – ce corespunde ființei neîmplinite; 2) era să fie – ce corespunde ființei suspendate; 3) va fi fiind – ce corespunde ființei eventuale; 4) ar fi să fie – ce corespunde ființei posibile; 5) este să fie – ce corespunde intrării în ființă; 6) a fost să fie – ce corespunde ființei săvârșite” [8, p.52].

„Ființa la români este eterogenă, diversă. Din prepoziția *întru* și din modulațiile ființei se poate desprinde o structură ordonată a ființei. Această structură este tocmai modelul ontologic I - D - G (individual - determinării - general). Individualul ca real sau lucruri își dă determinării care tind spre general [7, p.270]. Modelul ontologic al *devenirii* noastre este unul de natura liberalismului social: individualitatea autodeterminată ancorată în comunicatisme sau spirit gregar, presum a specificat Constantin Rădulescu-Motru în lucrarea „Psihologia poporului român”.

Conform conceptului *Bildung*, educația, ca formare a omului și a societății, este mai mult decât calificare profesională, iar conceptul educațional *Devenire* pune accent pe determinării în procesul de dobândire a însușirii complexe de *a fi* de la individual la general și susține învățarea pe tot parcursul vieții. Conceptul *Devenire* are în vedere omul ca ființă spirituală și îmbinarea a cel puțin trei trasee în procesul devenirii sale: traseul de viață, traseul educațional și traseul profesional.

Concluzii

În cadrul acestei lucrări ne-am propus să inițiem o analiză lexical-morfologică, filosofică și epistemologică a termenului *Devenire*. Complexitatea și profunzimea acestui cuvânt îl plasează în categoria conceptelor și poate exprima specificul pedagogiei românești.

Devenirea ca proces și *De venire* – *Deus venire* ca rezultat sugerează, similar conceptului german *Bildung*, că educația, ca formare a omului și a societății, este mai mult decât calificare profesională, ce constituie un rezultat provizoriu, de natură economică și socială.

Educația este un proces sinergic, sinonim al *devenirii* „întru ființă” pe parcursul vieții. *Stricto sensu*, procesul educațional include instruirea, învățarea, dezvățarea, formarea, transformarea, fiecare dintre aceste activități-instituții având o metodologie proprie și un scop al său după modelul neuronal al creierului, iar ansamblul lor, grație multiplelor conexiuni de natură axiologică, socială, comportamentală, motivațională, rațională, creează efectul sinergic al educației-devenire.

Referințe:

1. BOBÎNĂ, Gh. *Filosofia românească contemporană în context european și valorificarea ei în Republica Moldova*. București: Humanitas, 1998.
2. CORBIN, D. *Morphologie dérivationnelle et structuration du lexique*. I, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1987.
3. CUCOȘ, C. *Educația. Iubire, edificare, desăvârșire*. Iași: Polirom, 2008.
4. FURTUNA, D. *Iluzia fericirii. O Izbavire Terapeutică*. Chișinău: BESTSELLER, 2020, p.515. ISBN 9789975319249
5. LUPAȘCU, L. *Bildung – un concept specific al pedagogiei germane. O perspectivă istorică*. În: *Didactica Pro...*, 2017, nr.5-6(105-106),
6. MARINUȘA, C. Verbe derivate cu în₋₁ (îm₋₁). Abordări logico-semantice în texte vechi românești. În: *DIACRONIA*, doi:10.17684/i5A67ro. Disponibil: www.diacronia.ro, ISSN: 2393-1140

7. NOICA, C. *Devenirea întru ființă: Încercare asupra filozofiei tradiționale: Tratat de ontologie; Scrisori despre logica lui Hermes*. București: Humanitas, 1998. 579 p.
8. NOICA, C. *Rostirea filosofică românească*. București: Editura Științifică, 1970.
9. PÂSLARU, VI. Caracterul teleologic al educației. În: *Akademios*, 2019, nr.3.
10. POSTĂN, L. *Educația adulților: Instantanee analitice, 2005–2018*. Chișinău: „Bons Offices”, 2019. 191 p.
11. <https://dexonline.ro/definitie/devenire>
12. <https://psihologiesociala.wordpress.com/2014/01/05/pedagogi-romani-de-exceptie-partea-6-din-6>
13. <https://discerne.wordpress.com/2012/02/10/piramida-lui-maslow/>

Date despre autor:

Liliana POSTĂN, doctor în științe pedagogice, conferențiar universitar, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău.

E-mail: cercetareim@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3231-3496

Prezentat la 26.10.2022